วิจารณ์แห่งวิจารณ์

1

ผมได้อ่านบทความของคุณทรงชัย ณ ยะลา ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับข้อเขียนของผมแล้ว ผมเห็นว่าเป็นการวิจารณ์ที่ถูกต้องและสร้างสรรค์อย่างยิ่ง ถือเป็นคุณูปการแก่วงวิชาการของเมืองไทยอย่างใหญ่หลวง

ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ
ราชครูวิลล่า
27 มกราคม 2524

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วิจารณ์แห่งวิจารณ์

2
บันทึกเรื่องบทความ ของ ทรงชัย ณ ยะลา

ขอตั้งข้อสังเกตสั้น ๆ เพื่อแสดงความเห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการศึกษาวิถีการผลิตของไทย จากการนำเสนอของ ทรงชัย ณ ยะลา ดังนี้

1. เห็นด้วยที่ทรงชัยวิเคราะห์ว่าสังคมไทยปัจจุบัน เป็นสังคม *ทุนนิยมแบบพึ่งพา* และ *ด้อยพัฒนา* (หน้า 41 และ 55 เป็นต้น)*

2. เห็นด้วยที่ทรงชัย สรุป (จากการวิจารณ์งานของปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์) ว่าวิถีการผลิตหลักหรือแนวทางนำในสังคมไทยปัจจุบัน คือ *ทุนนิยม* : นั่นคือสาขาการผลิตแบบทุนนิยมแม้จะเป็นส่วนน้อยแต่ก็เป็นส่วนที่ก้าวหน้าที่สุดของสังคม เข้าครอบงำสาขาที่มีการผลิต "ที่ไม่ใช่เป็นทุนนิยม" ที่แม้จะเป็นส่วนใหญ่แต่เป็นส่วนที่ล้าหลังของสังคม การครอบงำในที่นี้คือการ "บีบคั้น" – "โยกย้าย" – "ใช้ความรุนแรง" – "ใช้พลังทางเศรษฐกิจการเมืองกอบโกยเอามูลค่า และผลผลิตส่วนเกินจากสาขาที่ไม่ใช่ทุนนิยมมาเป็นของตนได้" (หน้า 38)

3. *แบบพึ่งพา* ; เห็นด้วยกับที่ทรงชัยเขียนว่า : เศรษฐกิจทุนนิยมของเราไม่เพียงแต่ด้อยพัฒนา แต่ยังต้อง *พึ่งพา* และถูกครอบงำโดยจักรวรรดินิยมอีกด้วย ปรีชายกตัวอย่างชัดเจนในเรื่องการค้าแลกเปลี่ยนอันไม่เป็นธรรม–อันเป็นสาเหตุสำคัญของการขาดดุลการค้า–ระหว่างสินค้าเกษตรกรรมหลักของไทยกับสินค้าอุตสาหกรรมหนัก (หรือสินค้าอันจำเป็นต่อการดำเนินอุตสาหกรรมไทย) ของจักรวรรดินิยม ซึ่งเป็นไปในทางได้เปรียบต่อฝ่ายหลังทั้งสิ้น ไม่ต้องสงสัยว่ากำไรจากการแลกเปลี่ยนอันไม่เป็นธรรมนี้เป็นปัจจัยสำคัญช่วย ในการสะสมทุนระดับโลกของจักรวรรดินิยม (หน้า 40) อนึ่งน่าบันทึกไว้อีกครั้งว่า ทรงชัย เห็นว่าเป็นการชัดเจนขึ้นที่จะเปลี่ยนคำว่า "กึ่งเมืองขึ้น" เป็น "แบบพึ่งพา" (dependent) (หน้า 41 และหน้า 34) หรืออย่างน้อยที่สุด

*หมายเหตุ บก. เลขหน้าที่อ้างถึงบทความของ ทรงชัย ณ ยะลา นั้นเป็นเลขหน้าของต้นฉบับบทความ ซึ่งพิมพ์ดีด ขอให้ท่านผู้อ่านเข้าใจตามนี้ด้วย

คำว่า "เมืองขึ้นแผนใหม่" ก็ให้ความหมายในการอธิบายสังคมไทยได้ดีกว่า "กึ่งเมืองขึ้น" (หน้า 18)

4. *ด้อยพัฒนา*; ทรงชัย อธิบายว่า: สภาพ "ก่อนหน้าทุนนิยม" ในชนบทไทยจะดำรงอยู่ได้เป็นเวลานาน หากเราคำนึงถึงข้อเท็จจริงที่ปรีชากล่าวถึง นั่นคือมูลค่าส่วนเกินที่ถูกดูดซับไปจากชนบทถูกใช้ไปในทางฟุ่มเฟือยบ้าง ลงทุนแต่ในภาคอุตสาหกรรมในเขตเมืองบ้าง โดยที่ไม่กลับมาหรือกลับมาน้อยมากในชนบท ในรูปของการสะสมทุนหรือพัฒนาพลังการผลิต ไม่ต้องสงสัยว่าการสะสมทุนเพื่อพัฒนาพลังการผลิตในสาขา "ก่อนหน้าทุนนิยม" ย่อมล่าช้าหรือล้มเหลว ดังนั้นแม้วิถีการผลิตของไทยปัจจุบันจะเป็นทุนนิยม แต่ก็เป็นระบอบทุนนิยมที่ *ด้อยพัฒนา* เต็มที (หน้า 40)

ตรงนี้น่าบันทึกซ้ำไว้อีกครั้งว่า ทรงชัย เห็นควรจะเปลี่ยนคำว่า "กึ่งศักดินา" เป็น "ด้อยพัฒนา" (หน้า 41)

ผมเห็นด้วยกับการเปลี่ยนคำดังกล่าว และเห็นด้วยกับเนื้อหาที่ทรงชัยบรรยายไว้ดังที่ได้คัดลอกมาในข้อ 4 นั้น แต่ผมไม่เห็นด้วยกับการใช้คำว่า *ก่อนหน้าทุนนิยม* เพื่ออธิบายสภาพชนบทไทย (ทรงชัยใช้คำนี้มากมายหลายแห่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งดู หน้า 45, 54, 55 เป็นต้น) *ที่ไม่เห็นด้วยไม่ใช่เพราะว่าคำนี้ผิด แต่เพราะผมมีความเห็นว่าคำ ๆ นี้ มีความหมายกว้างเกินไป*

กว้างเกินไปอย่างไร? ในบทความของทรงชัย นี้เองระบุว่า เหมาฯและสหาย ก็ใช้คำว่า "ระยะก่อนหน้าทุนนิยม" (หน้า 12) ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ ก็ใช้คำว่า "ไม่ใช่ทุนนิยม" หรือ "ก่อนทุนนิยม" (หน้า 38), ไกรศักดิ์ ชุณหะวัณ ก็ใช้คำว่า "สภาพก่อน ทุนนิยม pre-capitalist" (หน้า 42) และรวมทั้งทรงชัยเองก็ใช้คำนี้อยู่หลาย ๆ ครั้ง แต่ละคนที่ใช้คำ ๆ นี้ เข้าใจตรงกันหรือไม่? ผมเองไม่แน่ใจ เพราะสำหรับไกรศักดิ์– ในปัจจุบันก็ *ยังมีจุดเล็ก ๆ* ในสังคมไทยที่คงอยู่ในสภาพก่อนทุนนิยม pre-capitalist ความสัมพันธุ์ทางเผ่าพันธุ์ยังดำรงอยู่ (หน้า 42), สำหรับเหมา ฯ *เขตชนบท* อันกว้างใหญ่ไพศาลของจีน การชูธงเป็นแบบ "ระยะก่อนหน้าทุนนิยม*ทุกหนทุกแห่ง*" (หน้า 12) สำหรับ ทรงชัย และปรีชา การผลิตสาขาก่อนหน้าทุนนิยม *เป็นสาขาใหญ่* (หน้า 38)

เมื่อความหมายกว้างขวางอย่างนี้ เราจึงต้องถามทรงชัยว่า คำว่า "ก่อนหน้าทุนนิยม" นั้น ในแง่ของขั้นตอนทางประวัติศาสตร์ จะตีขอบเขตให้กระชับได้แค่ไหน? ในระหว่างที่รอให้

ทรงชัยตอบ (อาจจะไม่ตอบก็ได้) ผมขอเชิญผู้สนใจปัญหานี้กลับไปอ่านหนังสือที่ทรงชัย ได้อ้างอิงไว้แล้วสัก 2 แห่ง เพื่อดูว่าคำ "ก่อนหน้าทุนนิยม" มีความหมายกว้างขวางเพียงไร คือ Marx, **Capital** III, Chapter XXXVI Pre-capitalist Relations และ Marx, **Pre-capitalist Economic Formations**, London : Lawrence & Wishart, 1964 ซึ่งจะได้ประโยชน์ที่สุด ถ้าไปอ่านด้วยตนเอง

ความจริงมีคำหลายคำที่อธิบายสภาพชนบทในยุคหัวเลี้ยวหัวต่อระหว่างระบบศักดินากับระบบทุนนิยมได้กระชับกว่าคำว่า "ก่อนหน้าทุนนิยม" และคำเหล่านี้ก็ปรากฏอยู่ในบทความของทรงชัยด้วย เช่น

ก. (*กระบวน*) *การล้มละลายของชาวนา* (หน้า 28) มาร์กซ์เรียกกระบวนการทางประวัติศาสตร์อันนี้ว่า The Expropriation of the Agricultural Population from the Land (**Capital I**, Chapter 27, Pelican Marx Library, 1979) ซึ่งสามารถเอามาตั้งเป็นข้อศึกษาเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เคลื่อนไหวในสังคมต่าง ๆ ได้ เพราะในแต่ละสังคมกระบวนการนี้คลี่คลายมาภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกัน (**Capital III**, ch. XLVII, Genesis of Capitalist Ground-Rent, Lawrence & Wishart, 1977, p. 806) ในที่นี้ก็คือดูกระบวนการเกิดของเจ้าที่ดิน – เกษตรกร – นายทุน – ชาวนารับจ้าง (ที่ล้มละลายมาจากการสูญเสียที่ดิน) (หน้า 28)

ข. *การผลิตเพื่อการค้าขนาดเล็ก* (หน้า 7) ซึ่งมีลักษณะอีกด้านหนึ่งของมันก็คือ การถือครองที่ดินขนาดเล็กโดยชาวนาชาวไร่เป็นการทั่วไป (หน้า 45)

เรื่องการผลิตเพื่อการค้าขนาดเล็ก (petty or simple commodity production ; ถ้ามีโอกาสควรดูบทความของ Ernest Mandel "Ten Theses on the Social and Economic Laws Governing the Society Transitional Between Capitalism and Socialism" **Critique**, a journal of Soviet Studies and Socialist Theory (Glasgow) No. 3 Autumn 1974, p. 6 ประกอบด้วย) นี้ ทรงชัย เห็นด้วยกับด็อบบ์ เมื่อเขารายงานไว้ในบทความว่า "ด็อบบ์กล่าวว่าเขาเห็นด้วยกับการที่ซวีซี่วิเคราะห์ว่าระยะเวลาสองศตวรรษ (ปลายศตวรรษที่ 14 ถึงครึ่งหลังของคริสตศตวรรษที่ 16 ในยุโรปตะวันตก) ดังกล่าวเป็นระยะหัวเลี้ยวหัวต่อ เพราะการผลิต

เพื่อการค้าขนาดเล็กกำลังหลุดออกจากการครอบงำของศักดินาแต่ยังไม่มีความสัมพันธ์การผลิตแบบทุนนิยม ต็อบบ์กล่าวว่าถ้าชีวีชี่หยุดอยู่เพียงเท่านี้ก็จะไม่โต้แย้ง" (หน้า 7)

กล่าวโดยสรุป ตามความเห็นของผม เห็นด้วยที่เรียกขานสังคมไทยปัจจุบันว่าเป็นสังคม*ทุนนิยมแบบพึ่งพาและด้อยพัฒนา* แต่การเรียกขานชนบทหรือภาคเกษตรกรรมว่าเป็นแบบ "ก่อนหน้าทุนนิยม" นั้นดูจะเป็นศัพท์ที่มีความหมายกว้างจนเกินไป ทางที่กระชับกว่าน่าจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท ในแง่ของกระบวนการล้มละลายของชาวนาชาวไร่ที่ถือครองที่ดินขนาดเล็กไปเป็นชาวนารับจ้าง หรือในแง่ของการผลิตเพื่อการค้าขนาดเล็ก โดยไม่จำเป็นต้องใช้คำว่า "ก่อนหน้าทุนนิยม" ให้คลุมเครือเปล่าๆ

5. เรื่องกึ่งศักดินา (Semi-fuedal) มีข้อน่าสังเกตว่ามาร์กซ์ก็เคยใช้คำนี้ (**Capital** III, ch. XLVII, 1977, p. 787) เองเกลส์ก็เคยใช้ (จดหมายจากเองเกลส์ถึงมาร์กซ์ วันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ. 1882 ใน Pre-Capitalist Economic Formations, 1964, p. 148) เหมาฯและสหายก็ใช้ แต่ทั้งหมดที่กล่าวมา ไม่สู้จะมีวิกฤติการณ์ทางทฤษฎีรุนแรงเท่ากับที่กำลังมีผลและมีอยู่ในสังคมไทยปัจจุบัน คำถามมีอยู่ว่า–ทำไม? คำตอบ*ส่วนหนึ่ง*มีอยู่แล้วในบทความของทรงชัย ผมคิดว่าทางหนึ่งที่จะอ่านบทความของทรงชัยได้อย่างมีผลและมีรสชาติก็คือการตั้งข้อสงสัยอันนี้ไว้ในใจ ซึ่งคงไม่เสียหายแต่ประการใด

6. มีรายละเอียดปลีกย่อยอีกหลายแห่งหลายตอนในบทความของทรงชัย ที่น่าจะมีการวิจารณ์และเสริมต่อ ผมไม่สะดวกที่จะวิจารณ์อย่างเป็นชิ้นเป็นอันได้ในขณะนี้ เพียงแต่อ่านแล้วตื่นเต้น น่าสรรเสริญ จึงเขียนมาร่วมแสดงความคิดเห็น

สมเกียรติ วันทะนะ
24 กุมภาพันธ์ 2524

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย